

Миша Стојадиновић*

Институт за политичке студије, Београд

УРУШАВАЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ И РАЂАЊЕ НЕОИМПЕРИЈАЛНОГ ТИПА ГРАЂАНИНА**

Сажетак

Рад представља критичку анализу положаја грађанина у савременом демократском друштву, са нарочитим освртом на процес слабљења друштвеног и политичког ангажовања грађана. Глобализација, индивидуализација, вртоглави развој технологије, бројни социјални конфликти, то су само неки од изазова који се намећу развоју савременог демократског друштва. Како се неолиберализам успоставио као водећа матрица друштвеног и политичког развоја то је довело до настанка оквира унутар кога је сама дефиниција онога што данас сматрамо „добрим” грађанином доведена у питање. Овај рад има за циљ редефинисања концепта грађанина са неолибералног аспекта, уз истовремено указивање на урушавање демократских капацитета политичких институција на глобалном нивоу.

Кључне речи: грађанин, грађански идентитет, демократија, политичке институције, неолиберализам, неоимперијализам

---

* Имејл-адреса: misa.stojadinovic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Бројне друштвене промене на глобалном нивоу су довеле до многобројних изазова који су на испит ставили основне тековине демократије. У име демократије и људских права су извршене многобројне тзв. интервенције широм света. Тиме се и сам концепт демократије нашао на удару, при чему се јавила новонастала потреба за њеним поновним редефинисањем. „Моћ Англосфере у великој мери потиче из тзв. транснационалних организација капиталистичког финансирања. Ово је на неки начин убрзало де-демократизацију и детериторијализацију доношења политичких одлука, што је као последицу имало и неконтролисан раст неолибералне глобализације” (Ђурић и Стојадиновић 2018, 42). Неолиберални концепт друштвеног и политичког развоја, који је добио готово свету ауру, на сваки вид супротстављања реагује неоимперијалном праксом, при чему се демократија нашао на удару. Међутим, крахом неолибералног модела друштвеног поретка 2008. године долази до светске економске кризе. „Она је својеврсни ’спонтани хаос’, производ идеје и праксе да је тржиште ’свемогућа невидљива рука’ која уводи ред у економски животи друштво у целини. Кризни процеси у економији и њихова претња да наруше општу друштвену стабилност и изазову социјално-економске конфликте, условили су потребу да и највећи заговорници догме о слободном тржишту и слободној конкуренцији прихвате нужност економске функције државе кроз државни интервенционизам” (Hafner i Krstić 2009, 77). Криза неолиберализма је довела и до настанка потребе за њеним критичким преиспитивањем. Овај рад има за циљ анализу положаја грађанина у савременом демократском друштву, који је кроз неолибералну призму сведен на пасивног потрошача који је у потпуности изузет из политичке сфере. Подсетимо се да без грађанина као активног политичког актера демократија не може постојати. „Грађански идентитет је нераскидиви део демократске политичке културе, који се са демократијом налази у узрочно-последичној вези и функционално међузависном односу” (Stevanović 2009, 151).

Данас је сам концепт „доброг грађанина” доведен у питање, при чему је дошло до развоја једног новог типа грађанина, који је послушан и неприметан потрошач, изузет из свих сфера одлучивања. Губитак поверења у политичке

институције и генерално незаинтересованост за дешавања у друштву су произвели огроман демократски дефицит, са којим се треба што пре суочити.

ДЕМОКРАТИЈА У ОПАДАЊУ

Све чешће може се чути да су елите и стручњаци изгубили поверење јавности, што иако само по себи представља проблем није уједно и горуће питање. Највећи изазов који се намеће пред демократијом је тај да су у највећем проблему управо оне институције које имају за циљ да представљају грађане „Концентрација владине и технократске моћи изазива сумњу, посебно тамо где њихова надлежност обухвата велико и разнолико становништво, као што је то случај у Европској унији и Сједињеним Државама. Неповећење ове природе посебно је изражено међу економски угроженим становништвом, понекад чак до тачке одбацивања представничке демократије” (Davies 2019, 141).

Јанис Варуфакис (*Ioannis Georgiou “Yanis” Varoufakis*) указује да смо дошли у једно стање збуњености. „На месту интелектуалне лењости, дошла је тескобна неверица. Они на власти изгубили су ауторитет, а политика је очигледно насумична. Готово од истог момента, збуњена јавност пружа антене на све стране, очајнички тражи објашњење узрока и природе онога што је погађа. Покренуле су се штампарске машине, као да желе да докажу да понуди није потребан подстицај, кад је потражња велика. Потекли су чланци као на траци, књиге и други есеји – чак и филмови – стварајући бујицу могућих објашњења о томе шта је пошло наопако” (Varoufakis 2015, 23). Хиперпродукција теорија произвела је супротан ефекат од жељеног, доприневши атмосфери опште збуњености, а отежавши било какав покушај систематизације проблема са којим се суочава савремено демократско друштво.

Ова општа збуњеност се можда може објаснити и дијалектичком природом савременог друштва. Вилијам Дејвис (*William Davies*) наглашава да је савремени свет заснован на две фундаменталне разлике које су инаугуриране средином седамнаестог века: између ума и тела и рата и мира (Davies 2019, 6). Границе између ове две сфере све више слабе

деценијама уназад уносећи конфликт у свакодневни живот чинећи друштво нестабилним и изложеним константном страху. „Како је друштво преправила дигитална технологија, постајало је све теже одредити шта припада уму, а шта телу, шта је миран дијалог и шта је конфликт. У мутном простору између ума и тела, између рата и мира, леже нервозна стања: појединци и владе који живе у стању сталне и повећане будности, ослањајући се све више на осећај, а не на чињенице” (Davies 2019, 7). У овом међупростору у коме се губе границе између конфликта и мира може се видети и једна општа несигурност грађана који су све више забринуте за своју сигурност (видети Табелу бр. 1).

Табела бр. 1: У којој мери код вас постоји страх од рата, тероризма и грађанског рата (истраживање извршено у периоду 2010–2014. године)

	Страх од рата %	Страх од тероризма %	Страх од грађанског рата %
веома пуно	39.7	40.4	36.8
у значајној мери	23	22.2	20.1
не превише	18.5	19	18.6
ни мало	15.2	14.7	20.3
не знам	1	2.6	3.2
без одговора	2.5	1	1.1
неприменљиво	0.1	0.1	0.1

Истраживање извршено у следећим земљама: Алжир, Азербејџан, Аргентина, Аустралија, Јерменија, Бразил, Белорусија, Чиле, Кина, Тајван, Колумбија, Кипар, Еквадор, Естонија, Грузија, Палестина, Немачка, Гана, Хаити, Хонгконг, Индија, Ирак, Јапан, Јордан, Јужна Кореја, Кувајт, Киргистан, Либан, Либија, Малезија, Мексико, Мароко, Холандија, Нови Зеланд, Нигерија, Пакистан, Перу, Филипини, Пољска, Румунија, Русија, Руанда, Сингапур, Словенија, Јужна Африка, Зимбабве, Шпанија, Шведска, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Тунис, Турска, Украјина, Египат, Сједињене Америчке Државе, Уругвај, Узбекистан, Јемен. Извор: (World Values Survey 2020)

Поред несигурности везаним за личну и колективну безбедност, ту је и константа економска несигурност која се свакодневно креира под окриљем тзв. *доктрине шока* (Клајн 2009). Варуфакис говорећи о природи америчке доминације на глобалном нивоу указује да постоје тзв. четири *Минотаурове* чудесне моћи: статус валутне резерве; повећање трошкова енергије, јефтинији продуктивнији рад и геополитичка моћ. „Моћ овладава духом слабих. Нуклеарна моћ – још више. Ако желимо да схватимо по ком механизму се капитал радо селио да нахрани Глобалног Минотаура, не смемо превидети чињеницу да су Сједињене Државе биле неоспорни лидер западног света, не само у економском, него и у геостратешком смислу [...] Геополитичка моћ је за потребе Глобалног Минотаура коришћена на бројне начине” (Varufakis 2015, 107). Оног тренутка када је положај САД као водеће земље доведен у питање читав глобални поредак је добио сасвим нове обресе, са новим актерима који имају значајан положај на геополитичком пољу. „Наша капиталистичка друштва су предодређена да стварају периодичне кризе, које се погоршавају удаљавањем људског рада из процеса производње и критичког размишљања из јавне расправе” (Varufakis 2015, 35). У неолибералном окружењу профит постаје основна мера која се ставља изнад човека. То аутоматски доводи до тога да економија постаје најуносније занимање од свих. „Према подацима Бироа за статистику рада у САД-у, међу америчким наставницима природних и друштвених наука, економисти спадају у групу најбоље плаћених. Они зарађују више и имају веће могућности за развој каријере од физичара и математичара. Једино су информатичари и инжењери у бољој ситуацији” (В. Krstić i М. Krstić 2017, 204).

Стварање несигурног окружења аутоматски онемогућава било какву могућност јачања демократских и националних капацитета политичких институција, што аутоматски доводи до нестанка грађанина као важног актера са политичке сцене. „Супер сила и глобални капитал траже за себе дословно неограничену област за развијање сопственог богатства и моћи [...] Супер сила представља тежњу ка тоталности која се заснива на двовековној традицији либерализма и демократије. Она је нацизам постављен на главу, тј. обрнути тоталитаризам”

(Volin 2007, 745). Иако идеологија представља значајан део ове веома комплексне машинерије, њену основу ипак чине материјални интереси, при чему она може да експлоатише своје грађане без икаквог вида физичке присиле. Овај обрнути тоталитаризам се ослања на деполитизацију грађана. „Елита обрнутог тоталитаризма жели једно политички демобилисано друштво, које често неће ни да гласа [...] Клима страха коју власти подстичу и која стоји раме уз раме са званично одобреним потрошачким хедонизмом учинила је да на место грађанина дође нервозни поданик” (Volin 2007, 746–747).

РАЂАЊЕ НЕОИМПЕРИЈАЛНОГ ГРАЂАНИНА

На самом почетку своје студије *Democracy in Decline: Steps in the Wrong Direction* (Демократија у опадању: кораци у погрешном правцу) Џејмс Алан (*James Allan*) наглашава да је демократија у англоамеричком свету у опадању. Овако негативан тренд је потребно што пре радикалним мерама преокренути како би се урушавање демократских институција зауставило. Према њему САД морају користити међународно право као водич за давање значења домаћем законодавству. „Потребни су нам (САД) закони да поново размислимо о уметању потенцијално прочишћених интерпретативних мандата (или „учините све што ви процените, како бисте могли да прочитате све друге статуте на начин за који ви, судије, мислите да поштују права”) у законске предлоге закона. Морамо да ојачамо национални суверенитет против налета и превазилажења наднационалних институција и међународног права. Морамо преиспитати поступак мировних процеса, барем изван Сједињених Држава” (Allan 2014, 3).

У оваквом окружењу долази до формирања једног новог типа грађанина који ће овде бити назван „неоимперијалним грађанином”. Оваква дефиниција грађанина произишла је из концепта створеним од стране Шелдона Волина (*Sheldon Wolin*). Волин бавећи се односом између империје и империјалног грађанина на примеру САД говори о томе да су надређеност империје демократије, кварење представничке власти, снижавање статуса грађанина, као и хегемонски статус америчке моћи довели до тога да се традиционалне

категорије попут грађанина, демократије и власти морају преформулисати. Концентрација моћи је довела до тога да грађанство како колективни актер једноставно нестане. „Увид у империјалног грађанина пружа говор председника Буша одржан одмах после страшних догађаја 11. септембра 2001. године. Објављујући рат председник није тражио од грађана да се припреме на жртве; напротив од њих је тражио да конзумирају, да се уједине и да троше” (Volin 2007, 744). Овакав сценарио започет вијетнамским ратом, продужен Првим заливским ратом, настављен хуманитарним интервенцијама којих ни наши простори нису били поштеђени, наставио је са пасивизацијом грађанина као неважног актера у политичким процесима.

Идеална слика грађанина који активно учествују у креирању власти, што подразумева не само високу излазност на изборима, већ и каснију активну партиципацију, је у великој мери доведена у питање. Уколико погледамо истраживање урађено од стране *World Values Survey* више од 50% грађана не жели да буде укључено у било какав облик политичке активности (видети Табелу бр. 2)

Табела бр. 2: Политичка активност грађана (истраживање извршено у периоду 2010–2014. године)

	потписивање петиције	придруживање бојкоту	мирне демонстрације	штрајк	друго
урадио сам то	18.2	5.8	12.6	7.7	4.8
можда бих урадио	27.8	24.2	31.2	25.7	24.7
никада не бих урадио	48.4	63.1	51.9	61.7	56.5
не знам	3.3	0.1	0.1	3	5.6
без одговора	2.3	1.9	1.7	1.8	8.3
неприменљиво	0.1	5	2.5	0.1	0.1

Истраживање извршено у следећим земљама: Алжир, Азербејџан, Аргентина, Аустралија, Јерменија, Бразил, Белорусија, Чиле, Кина, Тајван, Колумбија, Кипар, Еквадор, Естонија, Грузија, Палестина, Немачка, Гана, Хаити, Хонгконг, Индија, Ирак, Јапан, Јордан, Јужна Кореја, Кувајт, Киргистан, Либан, Либија, Малезија, Мексико, Мароко, Холандија, Нови Зеланд, Нигерија, Пакистан, Перу, Филипини, Пољска, Румунија, Русија, Руанда, Сингапур, Словенија, Јужна Африка, Зимбабве, Шпанија, Шведска, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Тунис, Турска, Украјина, Египат, Сједињене Америчке Државе, Уругвај, Узбекистан, Јемен. Извор: (World Values Survey 2020)

Појам грађанина као активног учесника власти је доведен у питање. Шелдон Волин наводи да је настало стање пародије, које је произвело апатичну масу, од које једва половина грађана излази на изборе. „Последица приказа изборног тела, као ошамућеног и у коматозном стању, видела се у слабљењу демократског легитимитета [...] Деполитизација грађанства, тако је рационализована у академским студијама о понашању гласача, да се тврди како је и то демократија, јер се кроз поменуту деполитизацију изражава прећутни пристанак грађана, такозване тихе већине” (Volin 2007, 700). Овакво стање демократија у први план ставља елиту која рачуна на пасивност грађана, који на неки начин постају безоблична маса, која бојећи се сиромаштва пристаје на све како би обезбедила своју егзистенцију.

Табела бр. 3: Који је највећи проблем на свету (два таласа)?
(истраживање извршено у периоду 2010–2014. године)

	% 2010-2014.	% 2005-2009.
сиромаштво	56.3	63.3
родна дискриминација	7.9	6.5
лоша хигијена и болести	10.2	10.3
неадекватно образовање	11.7	7.2
загађење	12.7	9.8
не зна	0.8	1.9
без одговора	0.4	0.9

Истраживање је извршено у следећим земљама: 2010-2014. – Алжир, Азербејџан, Аргентина, Аустралија, Јерменија, Бразил, Белорусија, Чиле, Кина, Тајван, Колумбија, Кипар, Еквадор, Естонија, Грузија, Палестина, Немачка, Гана, Хаити, Хонгконг, Индија, Ирак, Јапан, Јордан, Јужна Кореја, Кувајт, Киргистан, Либан, Либија, Малезија, Мексико, Мароко, Холандија, Нови Зеланд, Нигерија, Пакистан, Перу, Филипини, Пољска, Румунија, Русија, Руанда, Сингапур, Словенија, Јужна Африка, Зимбабве, Шпанија, Шведска, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Тунис, Турска, Украјина, Египат, Сједињене Америчке Државе, Уругвај, Узбекистан, Јемен; 2005-2009. – Андора, Аргентина, Аустралија, Бразил, Бразил, Канада, Чиле, Кина, Кипар, Етиопија, Финска, Грузија, Немачка, Мађарска, Индија, Италија, Јапан, Јордан, Јужна Кореја, Малезија, Мали, Мексико, Молдавија, Мароко, Норвешка, Перу, Пољска, Румунија, Руанда, Србија, Вијетнам, Словенија, Јужна, Африка, Шпанија, Шведска, Швајцарска, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Турска, Украјина, Египат, Сједињене, Америчке Државе, Буркина Фасо, Уругвај, Замбија. Извор: (World Values Survey 2020)

Говорећи о обезличавању грађанина у савременом друштву Волтер Липман (*Walter Lippmann*) разликује две фракције унутар демократије (Џомски 2008, 9–16). Са једне стране, постоји класа грађана која мора да преузме активну улогу – специјализована класа. Њу чини мали део популације који су задужени за анализирање, управљање, доношење одлука... Са друге стране, имамо велику већину становништва коју Липман назива *зблудело крдо*. „Њихова функција

у демократији јесте да буду посматрачи, а не учесници у деловању” (Сомски 2008, 13). Овој већини становништва је допуштено да подржи једног или другог представника специјализоване класе, на пример на изборима, али одмах након тога они се претварају у посматраче. У оваквом једном окружењу имамо забринутог и уплашеног грађанина који се боји губитка посла, јер нема алтернативу проналажења новог, као и немогућности бриге о деци (видети Табелу бр. 4).

Табела бр. 4: У којој мери је ваша највећа брига, губитак посла, или тешкоће приликом проналажења новог, и немогућност школовања деце (истраживање извршено у периоду 2010–2014. године)

	губитак посла %	школовање деце %
веома пуно	40.9	40.6
у значајној мери	21.4	24.2
не превише	15.1	13
ни мало	16.4	14.5
не знам	3.5	4.6
без одговора	1.2	1.4
неприменљиво	1.4	1.7

Истраживање извршено у следећим земљама: Алжир, Азербејџан, Аргентина, Аустралија, Јерменија, Бразил, Белорусија, Чиле, Кина, Тајван, Колумбија, Кипар, Еквадор, Естонија, Грузија, Палестина, Немачка, Гана, Хаити, Хонгконг, Индија, Ирак, Јапан, Јордан, Јужна Кореја, Кувајт, Киргистан, Либан, Либија, Малезија, Мексико, Мароко, Холандија, Нови Зеланд, Нигерија, Пакистан, Перу, Филипини, Пољска, Румунија, Русија, Руанда, Сингапур, Словенија, Јужна Африка, Зимбабве, Шпанија, Шведска, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Тунис, Турска, Украјина, Египат, Сједињене Америчке Државе, Уругвај, Узбекистан, Јемен. Извор: (World Values Survey 2020)

Неолиберална демократија атомира друштво стварајући једну неорганизовану групу појединаца која нема воље за било какву колективну акцију. „Активно функционисање тржишне економије тесно је повезано са особеностима преференција учесника индивидуалних и колективних избора” (Krstić 2012, 347). То доводи до стварања једног атомизираног друштва. „Грађани су приморани да живе као привесци тржишта и акумулације капитала уместо као изражајна бића, док се простор слободе повлачи пред грозном логиком и празним интензитетом тржишних перипетија. Управо у том контексту можемо боље разумети појаву разних опозиционих култура које и са тржишним системом и без њега отворено или скривено, одбацују тржишну етику и праксе које намеће неолиберализација” (Krstić 2012, 236).

*

* *

Грађанин у најопштијем смислу представља човека са одређеним правима и дужностима у оквиру друштвено-политичке заједнице за коју је везан релативно трајним припадањем (Matić i Podunavac 1995, 233). Имајући у виду контекст проучавања у овом раду потребно је нарочито истаћи политичка права и дужности грађанина као равноправног актера у политичким процесима заједно са другим политичким актерима.¹ То даље доводи до настанка потребе за развојем демократског окружења унутар кога ће грађани бити активни учесници, а не само пасивни посматрачи, којих се политичка елита сети од једног гласања до другог. Тиме се даје на значају развоја партиципативне демократије, која се показала као најоптималнији модел испуњавања основних демократских принципа.

Идеја да грађани могу да креирају политичку структуру на начин на који сами бирају и сами њоме управљају, користећи алате демократског процеса, избрисана је из националног разговора (Greer 2014, 241). При том се заборавља да је за

---

1) Опширније о формирању грађанског идентитета и предусловима његовог формирања видети у: (Stojadinović 2012).

развој грађанског идентитета потребно обезбедити повољно демократско окружење и то како на институционалном тако и на менталном нивоу.²

Том приликом требало би да сви грађани имају одређене могућности, од којих Роберт Дал (*Robert A. Dahl*) нарочито истиче: 1) прилику да формулишу своје захтеве; 2) да те захтеве изнесу пред суграђане и владу путем индивидуалних или колективних акција; 3) и да ови захтеви буду једнако вредновани од стране владе, односно да се не прави никаква дискриминација с обзиром на садржај захтева или извор из којег долазе” (Orlović 2008, 61). Овакве могућности доводе до стварања система унутар кога грађанин није пуку подређени поданик власти већ поседује следеће карактеристике: самосвест о људским/грађанским правима; самопоштовање и увереност у сопствене способности као људског бића да оствари своја људска и грађанска права; свест о главним циљевима друштвених институција у смислу заштите социјалних, економских и политичких права својих чланова, у служби потреба и интереса грађана; способност да изрази неслагање са датим политичким системом када он угрожава грађанска права, те је грађанска непослушност једно од фундаменталних права и способности грађана” (Golubović 2003, 36).

Све друго би било погубно за демократију, јер би водило ка „конформизму и одсуству грађанске егзистенције или инструменталном индивидуализму који је најчешће присутан у потрошачком друштву” (Golubović 2003, 37). Један од кључних разлога овоме је и губитак легитимитета политичких институција.

Џејмс Алан сматра да највећи део кривице за губљења легитимитета кључних институција сnose водеће судије и судска власт; али и све већи досег и примена међународног права;

2) „На институционалном нивоу, демократија је неспојива са: концентрацијом власти и одсуством поделе власти; са монополом политичке моћи; са моно-организациском структуром друштва; са постојањем привилеговане политичке елите која влада у име парламента; са подржављењем свих институција друштва и поистовећивањем државе и друштва; са непостојањем критичке јавности. На менталном нивоу, демократије нема уколико влада духовно/идејно и политичко једноумље; уколико доминира ауторитарни „друштвени карактер”; ако колективистичка свест потискује грађанску индивидуалну самосвест; ако је идеолошки начин мишљења основни и често једино дозвољени оквир оријентације; ако је државни вредносни систем једино мерило свих друштвених и индивидуалних вредности; ако преовлађује хетерономни над аутономним моралом.” (Golubović 2003, 9–10)

надлежности које се придају наднационалним организацијама; али и различитим елитама у друштву (често укључујући адвокатска тела, највише јавне службенике, академске раднике, невладине организације, водеће медије и наравно, врхунске судије) који не само да доприносе овом негативном тренду, „већ га активно промовишу, преферирајући где год је могуће занемарити, презирати и надвладати уверења, вредности и жеље већине својих суграђана.” (Allan 2014, 160). Наравно углавном највећи део кривице урушавања демократије сноси међусобно повезане комбинације свега наведеног.

Креирање негативне политичке стварности у великој мери доводи до урушавања самих основа демократских принципа. Ова стварност се „заснива на трајном плебисциту и на контролисаном узбуђивању плебса [...] Рђаво прикривен презир према гласачу у овој разметљивој представи, јесте једна од многих индикација да избори постепено почињу да личе на тоталитарне плебисците [...] Можда се у постмодерној равнодушности и апатији, у демобилизацији и мобилизацији масовног одушевљења крију нужни услови за појаву нових облика тоталитаризма.” (Volin 2007, 699)

РЕФЕРЕНЦЕ

- Allan, James. 2014. *Democracy in Decline: Steps in the Wrong Direction*. London: McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston.
- Badju, Alen. 2016. *Naša nevolja dolazi izdaleka – naše zlo dopire nadaleko*. Beograd: Akademska knjiga.
- Badju, Alen. 2017. „Predgovor”, u: *Politički mitovi neoliberalizma*, ur. Miša Stojadinović, Živojin Đurić, Beograd: Institut za političke studije.
- Čomski, Noam. 2008. *Kontrola medija – spektakularna dostignuća propagande.*, Novi: Sad Rubikon.
- Davies, William. 2019. *NERVOUS STATES – Democracy and the Decline of Reason*. New York: W. W. Norton & Company.

- Đurić, Živojin, i Miša Stojadinović. 2018. „Država i neoliberalni modeli urušavanja nacionalnih političkih institucija”. *Srpska politička misao* 62 (4): 41–57. doi: 10.22182/spm.6242018.2.
- Golubović, Zagorka. 2003. *Izazovi demokratije u savremenom društvu*. Požarevac: Edicija Braničevo, Centar za kulturu.
- Greer, Michael, John. 2014. *Decline and Fall the End of Empire and the Future of Democracy in 21st Century America*, Canada: New Society Publishers.
- Hafner, Petar, i Miloš Krstić. 2013. „Svetska ekonomska kriza i koncepti postkriznog razvoja.” *Ekonomika - Journal of Economic Theory and Practice and Social Issues* 59 (4): 76–85.
- Harvi, Dejvid. 2012. *Kratka istorija neoliberalizma*. Novi Sad: Mediteran.
- Klajn, Naomi. 2009. *Doktrina šoka – procvat kapitalizma katastrofe*. Beograd: Samizdat B92.
- Krstić, Bojan, i Miloš Krstić. 2017. „Istraživanje odnosa između ekonomije i drugih društvenih nauka – dominacija ekonomista.” *Politička revija* 51 (1): 203–221. doi.org/10.22182/pr.5112017.11
- Krstić, Miloš. 2012. „Neki problemi savremene evolucione epistemologije – Hajekov pristup evoluciji tržišnog sistema.” *Filozofija i društvo* 23 (3): 333-347.
- Matić, Milan, i Milan Podunavac. 1995. *Politički sistem*. Beograd: Institut za političke studije.
- Orlović, Slaviša. 2008. „Klasična i savremena shvatanja demokratije.” *Godišnjak* (2): 47–72.
- Stojadinović, Miša. 2012. *Potruga za identitetom*. Beograd: Institut za političke studije.
- Stevanović, Branislav. 2009. „Politički identiteti Balkana u prelazu: postupni koraci ka građanskom identitetu žitelja Bugarske, Srbije i Makedonije.” U *Međuetnički odnosi, identiteti i kultura mira na Balkanu*, ur. Ljubiša Mitrović, Dragana Zaharijevska i Danijela Gavrilović, 141–194. Niš: Filozofski fakultet.

Varufakis, Janis. 2015. *Globalni Minotaur*. Beograd: Profil.

Volin, Šeldon. 2007. *Politika i vizija*. Filip Višnjić, Beograd: Službeni glasnik.

World Values Survey. Poslednji pristup 01. januar 2020, <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>.

Miša Stojadinović*
Institute for Political Studies

THE FALL OF DEMOCRACY AND BIRTH OF THE NEO-IMPERIAL TYPE OF CITIZENS

Resume

This paper represents a critical analysis of the position of the citizen in the contemporary democratic society. There is also a necessity for the analysis of the process of weakening social and political engagement of citizens. The main goal of this paper is to redefine the concept of citizen from the neoliberal aspect, underlying at the same time the collapse of the democratic capacities of political institutions globally. Numerous social changes at the global level have led to numerous challenges that test democratic capabilities of political institutions daily. Many so-called humanitarian interventions are forced around the world in the name of democracy and human rights. For these reasons, the very concept of democracy has come under attack, with the emerging need for redefining it. Today, also, the concept of “good citizen” is called into question. There are tendencies of the development of a new type of citizen, who is an obedient and imperceptible consumer, excluded from all spheres of decision-making process.

The loss of confidence in political institutions has produced a huge democratic deficit with which we must be faced as soon as possible. Creating an insecure environment automatically precludes any possibility of strengthening the democratic and national capacities of political institutions, which automatically leads to the disappearance of the citizen as an important actor from the political sphere. The notion of a citizen as an active participant in government has been called into question. Neoliberal democracy atomizes society by creating a disorganized group of individuals who is unwilling to take any collective action. A citizen in the most general sense represents a person with certain rights and duties within the socio-political community to which he is bound by relatively permanent membership. Bearing in mind the context of

---

* E-mail address: misa.stojadinovic@ips.ac.rs.

the study in this paper, it is necessary to emphasize in particular the political rights and duties of the citizen as an equal actor in political processes. This further leads to the need to develop a democratic environment in which citizens will be active participants, and not just passive observers. This underlines the importance for the development of participatory democracy, which has proven to be the most optimal model for fulfilling basic democratic principles.

Keywords: citizen, civic identity, democracy, political institutions, neoliberalism, neo-imperialism

---

* Овај рад је примљен 1. фебруара 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 5. марта 2020. године.